

ПЫТАНЬНЕ РОЛІ ВІЛЬНІ У КУЛЬТУРНЫМ ПРАЦЭСЕ БЕЛАРУСІ

Пасылья таго, калі ў 1939 годзе Вільня была Саветамі падараваная лятувіскай дзяржаве, каб неўзабаве даолучыць да Савецкага Саюзу ўсю Лятуву разам з Вільній, у Савецкім Саюзе, перш-наперш на Беларусі пытанье ролі Вільні ў культурным працэсе Беларусі перастала існаваць. Саветам моцна залежыла на тым, каб як мага затушаваць відавочны гвалт на сваёй собскай нацыянальнай палітыцы. І толькі на працы няпойнага алошніага дзесяцігоддзя ў беларускіх савецкіх навуковых працах спарадычна пачынаюць прасочвацца загады пра тое, што ў мінуўшчыне, асабліва ў XIX-м — пачатку XX стагоддзя Вільня была цэнтрам на толькі лятувіскага, а й беларускага культурнага ды палітычнага жыцця, а ў міжваенным перыядзе — гэткім-жа цэнтрам Заходніяй Беларусі ў складзе польскай дзяржавы.

Гэтыя спарадычныя загадкі, расцяраныя ў розных навуковых працах, сабраў у вадно цлае ё з грубшага ўсыстомізаўшы на дачыненіі да гісторыі беларускага мастацтва ведамы беларускі мастацтвад Леанід Дробав у капітальнай сваёй працы на расейскай мове „Жывопис Белоруссии XIX — на чала ХХ века”. Кніга гэтая выйшла сёлета ў выдавецтве „Вышышшая школа”. У ўводзінах да гэтае кнігі Леанід Дробав піша:

„Тэрыторыя сучаснай Савецкай Беларусі ў перыяд феудалізму і капіталізму ўхваходзіла ў склад Вялікага Княства Літоўскага (XIII-XVI стагоддзя), Рэчы Паспалітае (XVI-XVII стагоддзя) і, наапашку, у склад Ресейскай дзяржавы (канец XVIII — пачатак XX стагоддзя). Таму дасягненыні мастацкай культуры беларускага народу раней пераважна заличаліся да польскай або расейскай нацыянальной культуры”.

Але на лепши стаіць гэтае пытанье ё сяньня. Леанід Дробав далей піша:

„... у працах некаторых лятувіскіх і польскіх мастацтваведаў амаль усе звязы культурнага жыцця, у тым ліку й ізейнасць мастакоў, звязаных з Вільніем, разглядаонца вылучна як дасягненыні нацыянальной лятувіскай або польскай культуры і амаль нічога на казацца пра значаньне Вільні для разыўніцы беларускай нацыянальной культуры”.

На пачывежджаныне гэтых сваіх словаў прыходзіць Леанід Дробав артыкулы Б. Суцька й Ф. Рагінскай якія, што мае сваю асаблівую вымову, былі надрукаваны ў маскоўскім савецкім часапісе „Іскуство”, № 1. 1954.

Леанід Дробав называе ё аналізу трэы асноўныя фактары, якія чужкім вучонымі съвядома не бяруцца на ўвагу пра разыўніцы

тарычныя скарбы, заслугоўваюць аховы, але зусім інакш паставілася да іх савецкага роначанса.

На ўсходніх вёскі Высокі Гарадзец на Віцебшчыне ляжаў адвеску вялізарны валун. На ім вакол крыжу сяяло Еўфрасіні-Прадславы быву напіс: „Господи, помози рабу своему Борису” — высечаны на загад Полацкага князя Бориса Ўсяславіча ў першай палове 12-га стагоддзя. Шанаваны ё дагляданы вакольным насељніцтвам, ён праляжаў да 14 ліпеня 1937 году, калі яго падарвалі будаўнікі аўтамагістралі Масква-Менск. У верасьні 1939 году навуковая экспедыцыя па ахове помнікаў гісторыі і мастацтва, якую мінавалася ачольваць, знайшла тут на плошчы 10 квадратовых мэтраў 20 аськепкаў, з якіх на 12-ці былі рэшткі крыжу ў напісу. Яго падарвалі 10 ліпеня 1939 году для пабудовы тае-же самае магістралі, якая хоць і зьяўляецца некаторым дасягненінем цывілізаціі, але толькі на помнікам культуры, падобна зынічным дзеля ё яе Барысаву й Рагвалодаву камянём.

У вясімі кіляметрах ад Полацку, калі вёскі Падкасцельцы, ляжаў на Дзіўіне вялічэны Барысаў камень з крохамі і напісам, які ў наўгародзе называлі часціцай „Барыс-хлебнік”. бо, паводле паданья, галодны з тутэйшых небараўкай знаходзілі на ім для сябе хобан хлеба. На дзіўіне напісаны Барысаў камень урэшце-пэштый, відаць, пасягнуў сумны лёс іншых.

Савецкі пісьменнік Тарас Хадкевіч у сваім прафесійным дыялоўнікі, іменем Рогволоду, сънну Борисову”. Гэты напіс быў зроблены на загад князя Рагвалода, стрынечнага брата сяятое Еўфрасіні-Прадславы й сына таго сава-ка-князя, што спакінуў нам Барысавы камяні. Аднак на працыту аўтараў дзясяцігоддзя гэты валун зьяўляўся, як съві-ві-

пытаць ролі Вільні ў беларускім культурным працэсе, што ў сваю чаргу стала прычынай хваляшвага пагляду на мінуўшчыну Вільні наагул.

За першы й найважнейшы працэльна ўважае аўтар згаданы ўжо ім на самым пачатку фактам гісторычным фактом, тэндэнцыйна ігнараваным да рэвалюціі расейскім і польскім вучонымі, а цяпер гэта-ж тэндэнційна ігнараваным лятувіскім некаторымі польскімі вучонымі — пачатку XX стагоддзя Вільня была цэнтрам на толькі лятувіскага, а й беларускага культурнага ды палітычнага жыцця, а ў міжваенным перыядзе — гэткім-жа цэнтрам Заходніяй Беларусі ў складзе польскай дзяржавы.

Да гэлага неабходна дадаць, што ў XVI-м стагоддзя Вільня была амаль вылучным цэнтрам выскара-развітвай у гэтым часе беларускай культуры, тады як разыўніцы культуры лятuvіскай было яшчэ адно ў зародку. Тут, як ведама, упірашкю на ўсёлым Эўропе, пачынаючы з 1522 году, разгорталася шырокая друкарская ѹ выдавецтваў пра Вільні чытаем: „У 19 — пачатку 20 стагоддзя і бе-— цэнтр разыўніцы лятувіскай і беларускай нацыянальных культур”.

Да гэлага неабходна дадаць, што ў XVI-м стагоддзя Вільня была амаль вылучным цэнтрам выскара-

Коміссией”, том першы, Санктпeterбург, 1846 год.

Другім фактам, з прычыны якога мастакі беларускага пахожданія заличаліся ё часта зали чаюцца сяньня да польскай або лятuvіскай нацыянальнасці, іхнае каталіцкае веравызнанне. Калі-б разглядаць гэты прынцып паважна, дык і Вінцку Дауніна-Марцінкевіча, і Францішка Багушэвіча дык навет Янку Купалу трэба было-б заличыць да лятuvіскага або польскага літаратуры, а Кастуся Каліноўскага да дзеячоў лятuvіскага або польскага рэвалюцыйнага руху. Не зважаючи на яўную недарэчнісць стаўляніні знаку роўна-сці паміж нацыянальнай і рэлігійнай прыналежнасцю, тым няменш, яшчэ нядайна, а ё навет часамі ё сяньня недарэчнісць гэтага нярэдкага зъява навет у навуковых працах.

Трэйцім фактам, што прыводзіць да гэтае бlyтаніні ѿ вызначэнні нацыянальнае прыналежнасці, паводле Дробава, няправильнае стаўляніні знаку роўнасці паміж гісторычным значаньнем тэмрмінам „Літва” й ягоным сяньняшнім значаньнем этнографічным. Даўным-даўно навукова выяснясця, што ё звязана з дзеячоў літаратуры, а Кастуся Каліноўскага да дзеячоў лятuvіскага або польскага рэвалюцыйнага руху. Не зважаючи на яўную недарэчнісць стаўляніні знаку роўна-сці паміж нацыянальнай і рэлігійнай прыналежнасцю, тым няменш, яшчэ нядайна, а ё навет часамі ё сяньня недарэчнісць гэтага нярэдкага зъява навет у навуковых працах.

Да гэлага неабходна дадаць, што прыводзіць да гэтае бlyтаніні ѿ вызначэнні нацыянальнае прыналежнасці, паводле Дробава, няправильнае стаўляніні знаку роўнасці паміж гісторычным значаньнем тэмрмінам „Літва” й ягоным сяньняшнім значаньнем этнографічным. Даўным-даўно навукова выяснясця, што ё звязана з дзеячоў літаратуры, а Кастуся Каліноўскага да дзеячоў лятuvіскага або польскага рэвалюцыйнага руху. Не зважаючи на яўную недарэчнісць стаўляніні знаку роўна-сці паміж нацыянальнай і рэлігійнай прыналежнасцю, тым няменш, яшчэ нядайна, а ё навет часамі ё сяньня недарэчнісць гэтага нярэдкага зъява навет у навуковых працах.

Да гэлага неабходна дадаць, што прыводзіць да гэтае бlyтаніні ѿ вызначэнні нацыянальнае прыналежнасці, паводле Дробава, няправильнае стаўляніні знаку роўна-сці паміж гісторычным значаньнем тэмрмінам „Літва” й ягоным сяньняшнім значаньнем этнографічным. Даўным-даўно навукова выяснясця, што ё звязана з дзеячоў літаратуры, а Кастуся Каліноўскага да дзеячоў лятuvіскага або польскага рэвалюцыйнага руху. Не зважаючи на яўную недарэчнісць стаўляніні знаку роўна-сці паміж нацыянальнай і рэлігійнай прыналежнасцю, тым няменш, яшчэ нядайна, а ё навет часамі ё сяньня недарэчнісць гэтага нярэдкага зъява навет у навуковых працах.

Да гэлага неабходна дадаць, што прыводзіць да гэтае бlyтаніні ѿ вызначэнні нацыянальнае прыналежнасці, паводле Дробава, няправильнае стаўляніні знаку роўна-сці паміж гісторычным значаньнем тэмрмінам „Літва” й ягоным сяньняшнім значаньнем этнографічным. Даўным-даўно навукова выяснясця, што ё звязана з дзеячоў літаратуры, а Кастуся Каліноўскага да дзеячоў лятuvіскага або польскага рэвалюцыйнага руху. Не зважаючи на яўную недарэчнісць стаўляніні знаку роўна-сці паміж нацыянальнай і рэлігійнай прыналежнасцю, тым няменш, яшчэ нядайна, а ё навет часамі ё сяньня недарэчнісць гэтага нярэдкага зъява навет у навуковых працах.

Да гэлага неабходна дадаць, што прыводзіць да гэтае бlyтаніні ѿ вызначэнні нацыянальнае прыналежнасці, паводле Дробава, няправильнае стаўляніні знаку роўна-сці паміж гісторычным значаньнем тэмрмінам „Літва” й ягоным сяньняшнім значаньнем этнографічным. Даўным-даўно навукова выяснясця, што ё звязана з дзеячоў літаратуры, а Кастуся Каліноўскага да дзеячоў лятuvіскага або польскага рэвалюцыйнага руху. Не зважаючи на яўную недарэчнісць стаўляніні знаку роўна-сці паміж нацыянальнай і рэлігійнай прыналежнасцю, тым няменш, яшчэ нядайна, а ё навет часамі ё сяньня недарэчнісць гэтага нярэдкага зъява навет у навуковых працах.

Да гэлага неабходна дадаць, што прыводзіць да гэтае бlyтаніні ѿ вызначэнні нацыянальнае прыналежнасці, паводле Дробава, няправильнае стаўляніні знаку роўна-сці паміж гісторычным значаньнем тэмрмінам „Літва” й ягоным сяньняшнім значаньнем этнографічным. Даўным-даўно навукова выяснясця, што ё звязана з дзеячоў літаратуры, а Кастуся Каліноўскага да дзеячоў лятuvіскага або польскага рэвалюцыйнага руху. Не зважаючи на яўную недарэчнісць стаўляніні знаку роўна-сці паміж нацыянальнай і рэлігійнай прыналежнасцю, тым няменш, яшчэ нядайна, а ё навет часамі ё сяньня недарэчнісць гэтага нярэдкага зъява навет у навуковых працах.

Да гэлага неабходна дадаць, што прыводзіць да гэтае бlyтаніні ѿ вызначэнні нацыянальнае прыналежнасці, паводле Дробава, няправильнае стаўляніні знаку роўна-сці паміж гісторычным значаньнем тэмрмінам „Літва” й ягоным сяньняшнім значаньнем этнографічным. Даўным-даўно навукова выяснясця, што ё звязана з дзеячоў літаратуры, а Кастуся Каліноўскага да дзеячоў лятuvіскага або польскага рэвалюцыйнага руху. Не зважаючи на яўную недарэчнісць стаўляніні знаку роўна-сці паміж нацыянальнай і рэлігійнай прыналежнасцю, тым няменш, яшчэ нядайна, а ё навет часамі ё сяньня недарэчнісць гэтага нярэдкага зъява навет у навуковых працах.

Да гэлага неабходна дадаць, што прыводзіць да гэтае бlyтаніні ѿ вызначэнні нацыянальнае прыналежнасці, паводле Дробава, няправильнае стаўляніні знаку роўна-сці паміж гісторычным значаньнем тэмрмінам „Літва” й ягоным сяньняшнім значаньнем этнографічным. Даўным-даўно навукова выяснясця, што ё звязана з дзеячоў літаратуры, а Кастуся Каліноўскага да дзеячоў лятuvіскага або польскага рэвалюцыйнага руху. Не зважаючи на яўную недарэчнісць стаўляніні знаку роўна-сці паміж нацыянальнай і рэлігійнай прыналежнасцю, тым няменш, яшчэ нядайна, а ё навет часамі ё сяньня недарэчнісць гэтага нярэдкага зъява навет у навуковых працах.

Да гэлага неабходна дадаць, што прыводзіць да гэтае бlyтаніні ѿ вызначэнні нацыянальнае прыналежнасці, паводле Дробава, няправильнае стаўляніні знаку роўна-сці паміж гісторычным значаньнем тэмрмінам „Літва” й ягоным сяньняшнім значаньнем этнографічным. Даўным-даўно навукова выяснясця, што ё звязана з дзеячоў літаратуры, а Кастуся Каліноўскага да дзеячоў лятuvіскага або польскага рэвалюцыйнага руху. Не зважаючи на яўную недарэчнісць стаўляніні знаку роўна-сці паміж нацыянальнай і рэлігійнай прыналежнасцю, тым няменш, яшчэ нядайна, а ё навет часамі ё сяньня недарэчнісць гэтага нярэдкага зъява навет у навуковых працах.

Да гэлага неабходна дадаць, што прыводзіць да гэтае бlyтаніні ѿ вызначэнні нацыянальнае прыналежнасці, паводле Дробава, няправильнае стаўляніні знаку роўна-сці паміж гісторычным значаньнем тэмрмінам „Літва” й ягоным сяньняшнім значаньнем этнографічным. Даўным-даўно навукова выяснясця, што ё звязана з дзеячоў літаратуры, а Кастуся Каліноўскага да дзеячоў лятuvіскага або польскага рэвалюцыйнага руху. Не зважаючи на

ЧАМУ НЯМА 8-га ТОМУ БелСЭ

„Гісторыя партызанскага руху?” — перапытавшы бывшую адзін савецкі працоўнік у Вашынгтоне ў сваёй амэрыканскай калегі, — «ды там панаўпісалі гэтакага, што сам чорт цяпер не разъбэр’».

У беларускай савецкай гісторыяграфіі, бадай, няма важнейшае тэмы як тэма партызанскага змагання на гадамі Другога сусветнага вайны. І здавалася-бы, што на гэтым адrezку гісторычнага фронту ўсё павінна было-бы ладна й складна — пляны выкананыя і перавыкананыя — бо ж уся ўвага партыі сікраваная на гэтую тэму. Але выходзіць, чаму сікраваць: партызанскі рух на Беларусі беларускі гісторык і пісьменнік, асабліва пісьменнікі. У іхных працах звычайна ёсць гіпэртрафаваны ідэялігічны фактар, а падысцілася роля гісторычнага факту, архіўнага дакументу, жывога сіветскага падзеяў веанаага часу. Мінуўшчына разам з гэтым пачала ставаць на толькі багацейшай на падзеі, але й складнейшай, супяречлівейшай, а ў шмат якіх выпадках трагічнейшай і проста жыхлівай ды невытлумачальнай.

Партыя ў сівяте гэтых сіветчанініяў пакінула бывшы на сто працэнтава мудрай, узельнікі змаганьня з савецкага боку — на сто працэнтава патрыятычнымі, а з нямецкага — на сто працэнтава зверскімі, партыйнымі кіраўнікі — на сто працэнтава ідеалістичнымі, і г. д. У гісторычнай і мастицай літаратуры Беларусі пачаў вырысоўвацца абраз партызанскага змаганьня, у якім было больш усенароднае і нацыянальнае трагедыі як савецкага супергераізму; змаганьня, у якім пастыні дагматызм сталінскіх часоў цягнуў за сабой часта блескеніе марнаваныя людзкага жыццяў і крыўі; змаганьня, у якім Кампаўтнія пакінула бывшы пайсюдным лідэрам і арганізаторам, а роно змагара-самаабаронца спонтанна выконвалі паасобныя адзінкі, пакінутыя на свае сілы грамадзяніне, народ.

Але цяпер, у век „мірнага сіўсанавання” ды падыспашане ролі камуністычнай ідэалігіі партыя прагненію бачыць толькі сябе як кіраўніка, арганізатора і натхнільніка веннае перамогі. Адсюль выплывае ўзмоцнене адміністрацыйне грамадзіцкіх наукаў, асабліва гісторы. Гэта адміністрацыйне праводзіцца пад покрывам „падышэннія ролі грамадзіцкіх наукаў у камуністычным будаўніцтве”. Цяпэцце ужо ізноў на гісторыкі — знаўцы мінуўшчыны, а партыйныя начальнікі. Ня гісторык-ж які-небудзь, а першы сакратар ЦК КПБ Машэраў на пастыні красавіцкім пленуме ЦК КПБ, — якая вось ужо многія гады выкарыстоўвае буржуазнай і рэвізіяністкай пропагандай для розных фальсифікацый і паклённіцкіх скажэнняў”.

Вось тут мы й падыходзім упрыготаваць да самога праблемы. Гэта звягніца „паклённіцкіх скажэнняў” падстаўляе ў вялікай меры ад таго, што піса партызанскі рух пісаўся шмат на працягу ўсяго паваенна-пэрыяду.

Толькі што тэма заставалася адна, а афіцыйная інтэрпратацыя я была розная. Гісторыяграфія партызанскага руху разыўвалася менш-быльш паралельна з курсам даследаваній, а тады — рэалізацыі савецкага нутрана-палітычнага атмасферы. Былі часы, — канец 50-х-начатак 60-х гадоў, — калі гісторыкі моглі праўдзівей пісаць пра Другую сусветную вайну, а ў ёй і пра партызанскі рух. Праўдзівей казаў пра вайну сам першы сакратар Мікіта Хрушчоў на 20-м партыйным з’ездзе ў 1956 годзе. Сымляй і глыбей пачалі асэнсоўваць партызанскі рух на Беларусі беларускі гісторык і пісьменнік, асабліва пісьменнікі. У іхных працах звычайна ёсць гіпэртрафаваны ідэялігічны фактар, а падысцілася роля гісторычнага факту, архіўнага дакументу, жывога сіветскага падзеяў веанаага часу. Мінуўшчына разам з гэтым пачала ставаць на толькі багацейшай на падзеі, але й складнейшай, супяречлівейшай, а ў шмат якіх выпадках трагічнейшай і проста жыхлівай ды невытлумачальнай.

Партыя ў сівяте гэтых сіветчанініяў пакінула бывшы на сто працэнтава зверскімі, партыйнымі кіраўнікі — на сто працэнтава патрыятычнымі, а з нямецкага — на сто працэнтава зверскімі, партыйнымі кіраўнікі — на сто працэнтава ідеалістичнымі, і г. д. У гісторычнай і мастицай літаратуры Беларусі пачаў вырысоўвацца абраз партызанскага змаганьня, у якім было больш усенароднае і нацыянальнае трагедыі як савецкага супергераізму; змаганьня, у якім пастыні дагматызм сталінскіх часоў цягнуў за сабой часта блескеніе марнаваныя людзкага жыццяў і крыўі; змаганьня, у якім Кампаўтнія пакінула бывшы пайсюдным лідэрам і арганізаторам, а роно змагара-самаабаронца спонтанна выконвалі паасобныя адзінкі, пакінутыя на свае сілы грамадзяніне, народ.

Але цяпер, у век „мірнага сіўсанавання” ды падышэннія ролі камуністычнай ідэалігіі партыя прагненію бачыць толькі сябе як кіраўніка, арганізатора і натхнільніка веннае перамогі. Адсюль выплывае ўзмоцнене адміністрацыйне грамадзіцкіх наукаў, асабліва гісторы. Гэта адміністрацыйне праводзіцца пад покрывам „падышэннія ролі грамадзіцкіх наукаў у камуністычным будаўніцтве”. Цяпэцце ужо ізноў на гісторыкі — знаўцы мінуўшчыны, а партыйныя начальнікі. Ня гісторык-ж які-небудзь, а першы сакратар ЦК КПБ Машэраў на пастыні красавіцкім пленуме ЦК КПБ, — якая вось ужо многія гады выкарыстоўвае буржуазнай і рэвізіяністкай пропагандай для розных фальсифікацый і паклённіцкіх скажэнняў”.

Вось тут мы й падыходзім упрыготаваць да самога праблемы. Гэта звягніца „паклённіцкіх скажэнняў” падстаўляе ў вялікай меры ад таго, што піса партызанскі рух пісаўся шмат на працягу ўсяго паваенна-пэрыяду.

Другое сусветнай вайны ў партызанскі рух на Беларусі.

Бяды аднак у тым (бяды з партынага гледзішча), што на працягу паваенных гадоў замімат панаўпісалі пра партызанскі рух — гэта, што анікі не ўкладаецца ў рамкі новае партыйнае самарэкламы. Вось і намагаюца цяпер у ЦК партыі звесці канцы з канцамі, бо супрацоўнікам інстытуту гісторыі не давяраеца зрабіц гэта самастойна, а пад партыйным кантролем у іх гэта ня выходитці. Значыцца, паводзя Машэраў, „партрабнага” трохтомавага выдання пра партызанскі рух, „німа і ня відаць, калі яно будзе”.

Фактычна, гэнае трохтомавае выданне из гэтак ужо й патрабнае. Зы ім сымела можна было-бы пачаць яшчэ гадоў пяць-дзесяць, бо літаратуры (і навуковае і мастацкае) пра партызанскі рух, раўнуючы да іншых гісторычных эпох, выдаць тэмаў, і так непрапарційнальна шмат. Машэраў, прада, наракаў на партыйным пленуме, што „многія маладыя камуністы не валодаюць неабходнымі ведамі па гісторыі КПСС”. Дыхы куды важней, трэба думаць, і куды практичнай было-бы дадаць маладым камуністам доступ да таго, што ўжо напісаны пра партызанскі рух. Літаратура на гэтую тэму нязвычайна багатая. Куды лепш і підагагічнай было-бы выдаць бібліографічны праваднік да гэтага літаратуры ды наладзіць вольны доступ да ўсіх бібліятэчных і архіўных паліцаў. Нядыўна, прыкладам, выдаўцтва „Польмі” выдали праваднік па Цэнтральным дзяржаўным гісторычным архіве ў Менску. Вось гэткі праваднік тро было-бы выдаць і для літаратуры ды архіву пра партызанскі рух, і даць права шырокага доступу да іх.

У добрыя прыгодзе магло-бы тут быць і новастворанае (устаноўні з’езд адбыўся 14-га чырвяна сёлета) Беларуское Дабраахвотнае Таварыства Аматараў Кнігі. „Таварыства, — як паведаміць Беларуское Тэлеграфнае Агенцтва, — будзе займацца пралагандай літаратуры”. Вельмі добра! ініцыятыва! Толькі што пралагандаваць літаратуру тро было-бы дыскрымінаваць іншага аўтараў у залежнасці ад году іхнага выдання: ставіцца адноўкаў як да хрушчоўскага вэрсіі мінуўшчыны, гэтак і да брэжнэўскага. А то, што адна вэрсія мінуўшчыны будзе пярочыць другой, дык тым лепш, бадай: чалавек, маючы дачыненіе з рознымі вэрсіямі пастынічнага руху, сам пачне больш не залежна мысліць — напэўна з карысцю і сабе і грамадзству.

Я. Запруднік

ГОІНЫ ДАР БІБЛІЯТЭЦЫ

Ньюёркаўская гарадзкая публічнае бібліятэка атрымала даю ў суме \$ 400.000 ад калісці беднага, маладукаўнага імігранта з Абакоту Свабоды ў Нью-Ёрку. У гэтым аўтарам тро было-бы дыскрымінаваць іншага аўтараў у залежнасці ад года выдання: ставіцца адноўкаў як да хрушчоўскага вэрсіі мінуўшчыны, гэтак і да брэжнэўскага. А то, што адна вэрсія мінуўшчыны будзе пярочыць другой, дык тым лепш, бадай: чалавек, маючы дачыненіе з рознымі вэрсіямі пастынічнага руху, сам пачне больш не залежна мысліць — напэўна з карысцю і сабе і грамадзству.

Я. Запруднік

ГОІНЫ ДАР БІБЛІЯТЭЦЫ

Ньюёркаўская гарадзкая публічнае бібліятэка атрымала даю ў суме \$ 400.000 ад калісці беднага, маладукаўнага імігранта з Абакоту Свабоды ў Нью-Ёрку. У гэтым аўтарам тро было-бы дыскрымінаваць іншага аўтараў у залежнасці ад года выдання: ставіцца адноўкаў як да хрушчоўскага вэрсіі мінуўшчыны, гэтак і да брэжнэўскага. А то, што адна вэрсія мінуўшчыны будзе пярочыць другой, дык тым лепш, бадай: чалавек, маючы дачыненіе з рознымі вэрсіямі пастынічнага руху, сам пачне больш не залежна мысліць — напэўна з карысцю і сабе і грамадзству.

Я. Запруднік

ГОІНЫ ДАР БІБЛІЯТЭЦЫ

азначыць межы Польшчы, Беларусі і Малай Русі? Узноў-жа рытaryчна ў адказаваць на гэтае пытанье: „хочы відавочна цяжкісць будзе, а таму, каб на гуляць у фэліярэнт... пачаць з поўнага палітычнага аддзлення ўсіх народу, што ўваходзіць у РСеюс”, — пачаць яшчэ гадоў пяць-дзесяць, што памыляецца, „рускі народ” — гэта назоў збиральны, які ахоплівае шмат якія на толькі народы, але ёрасы: славяне, манголы, фіны і іншыя. Усіх, каго драпежны двухголовы арол чухонска-остзейска-яманецкай біоракраты, з дапамогай гэткіх зраднікаў, як сам Канстантын Платровіч, паспелі прыкрыцца сваім дзяржаўным крылом... Найяўко паміж усімі гэтага народамі ёсць іншыя, які-бі спрадвеку і падвёльны, які-бі пынкі. Усіх, каго драпежны двухголовы арол чухонска-остзейска-яманецкай біоракраты, з дапамогай гэткіх зраднікаў, як сам Канстантын Платровіч, паспелі прыкрыцца сваім дзяржаўным крылом... Найяўко паміж усімі гэтага народамі ёсць іншыя, які-бі спрадвеку і падвёльны, які-бі пынкі. Усіх, каго драпежны двухголовы арол чухонска-остзейска-яманецкай біоракраты, з дапамогай гэткіх зраднікаў, як сам Канстантын Платровіч, паспелі прыкрыцца сваім дзяржаўным крылом... Найяўко паміж усімі гэтага народамі ёсць іншыя, які-бі спрадвеку і падвёльны, які-бі пынкі. Усіх, каго драпежны двухголовы арол чухонска-остзейска-яманецкай біоракраты, з дапамогай гэткіх зраднікаў, як сам Канстантын Платровіч, паспелі прыкрыцца сваім дзяржаўным крылом... Найяўко паміж усімі гэтага народамі ёсць іншыя, які-бі спрадвеку і падвёльны, які-бі пынкі. Усіх, каго драпежны двухголовы арол чухонска-остзейска-яманецкай біоракраты, з дапамогай гэткіх зраднікаў, як сам Канстантын Платровіч, паспелі прыкрыцца сваім дзяржаўным крылом... Найяўко паміж усімі гэтага народамі ёсць іншыя, які-бі спрадвеку і падвёльны, які-бі пынкі. Усіх, каго драпежны двухголовы арол чухонска-остзейска-яманецкай біоракраты, з дапамогай гэткіх зраднікаў, як сам Канстантын Платровіч, паспелі прыкрыцца сваім дзяржаўным крылом... Найяўко паміж усімі гэтага народамі ёсць іншыя, які-бі спрадвеку і падвёльны, які-бі пынкі. Усіх, каго драпежны двухголовы арол чухонска-остзейска-яманецкай біоракраты, з дапамогай гэткіх зраднікаў, як сам Канстантын Платровіч, паспелі прыкрыцца сваім дзяржаўным крылом... Найяўко паміж усімі гэтага народамі ёсць іншыя, які-бі спрадвеку і падвёльны, які-бі пынкі. Усіх, каго драпежны двухголовы арол чухонска-остзейска-яманецкай біоракраты, з дапамогай гэткіх зраднікаў, як сам Канстантын Платровіч, паспелі прыкрыцца сваім дзяржаўным крылом... Найяўко паміж усімі гэтага народамі ёсць іншыя, які-бі спрадвеку і падвёльны, які-бі пынкі. Усіх, каго драпежны двухголовы арол чухонска-остзейска-яманецкай біоракраты, з дапамогай гэткіх зраднікаў, як сам Канстантын Платровіч, паспелі прыкрыцца сваім дзяржаўным крылом... Найяўко паміж усімі гэтага народамі ёсць іншыя, які-бі спрадвеку і падвёльны, які-бі пынкі. Усіх, каго драпежны двухголовы арол чухонска-остзейска-яманецкай біоракраты, з дапамогай гэткіх зраднікаў, як сам Канстантын Платровіч, паспелі прыкрыцца сваім дзяржаўным крылом... Найяўко паміж усімі гэтага народамі ёсць іншыя, які-бі спрадвеку і падвёльны, які-бі пынкі. Усіх, каго драпежны двухголовы арол чухонска-остзейска-яманецкай біоракраты, з дапамогай гэткіх зраднікаў, як сам Канстантын Платровіч, паспелі прыкрыцца сваім дзяржаўным крылом... Найяўко паміж усім

МАНІФЭСТАЦЫЯ ў ГОНАР МАРКА ШАГАЛЯ

У ЧЫКАГА

27 верасеня сёлета адбылася ў Чыкаге вялікая ўрачыстасць у гонар Марка Шагала — адчыненіне ягонаі панарамы-мазаікі „Чатыры поры году” пры асаібістым уздзеле мастака, ягонай сямі, віц-губернатара штату Іліной, бурмістра гораду, фундатараў мазаікі, прадстаўнікоў навукі й мастацтва, францускага конзула і больш за восьем тычін глядчыка чыкагаўскага культурнага съвету.

Месца для твору Марка Шанала выбранае ў самым сацы Чыкага: пляц пры Першым Нацыянальным Банку побач пляцу з творам Пікаса. Арганізаторы выбрали месца для Шагала больш тэатральнае: панарама-мазаіка ўмешчаная над пляцам з амфітэатрам і магутнай фантанай, быццам дзесяць Майсеевых запаветаў. І калі твор Пікаса сымбалізуе стырніка й наў-карабель, эмблемы гардзкой управы, ад чаго вее холадам і страхам, то твор Шагала вабіць да сябе цяплынай колераў, прайдай жыцьця й эмацыянальнасцьці тэматыкі. А выбраў ён тэматыку пнязычайную: „Чатыры поры году” — увекавечанье беларускага быту й народных абрадаў: Вялікдень — свята вясны ў выгану на поле жывёлы; Купальле — свята каханья пры вогнішчы моладзі; Дажынкі — свята ўраджая; Каляды — свята зімы з калядоўшчыкамі...

Да ўрачыстасці адчыненія Шагаляўскай мазаікі рыхтаваліся ѹ беларускія арганізацыі на чале з Беларускім Каардынацыйным Камітэтам Чыкага. Гэта-ж увесь съвет ведае, што Марка Шагала родам з Беларусі, з Віцебску, а амэрыканская тэлевізія, радыё й праца ўпорыста залічала Шагала да Рәсей, называючы Віцебск „расейскім” горадам, беларускую мову, быт, абрадавасць, песні й народную творчасць „расейскім”. Дык траба было даць адпор гэтай дэзінфармацыі на шкоду Беларусаў і самога мастака, які заўсёды падыходзіў з любасцю да беларускай тэматыкі ды стварыў на ейнай аснове вялікі ўздоўры. Прыйкладам, ягоны твор з 1914 году „Рабі ў Віцебску”, што знаходзіцца ў Нью-Ёркаўскім Інстытуце Мастацтва, уважаецца за веліч цэлага стагодзьдзя.

І Беларускі Каардынацыйны Камітэт Чыкага дамогся свайго. Дапамог у гэтым сам Марка Шагаль. Ён сам назваў сябе выхадцам з Беларусі, краю, які ён палюбіў і якому прысьвяціў найвялікшы свой твор на схіле жыцьця, вось гэту мазаіку — падарунак Чыкагу „Чатыры поры году” — запасю Беларусі.

Добра паставіліся да Беларусаў і мясцовыя ўлады, як штатавыя, гэтак і гарадзкія. Беларуская група ў нацыянальных касцюмах пад кірауніцтвам сп-ні Веры Рамук была пасаджаная на ганаровы афіцыйным месцы з вялікім плякатаў пабеларуску й паангельску:

В. Пануцкін

МАРК ШАГАЛЬ ПРА СЯБЕ

Катарына Ку ў сваім артыкуле пра Марка Шагала, выхаджонца з Беларусі (сіні артыкул быў часткаю прэсавага матар'ялу, пашыранага чыкагаўскім Першым Нацыянальным Банкам, коштам якога быў пабудаваны ў Чыкаге блёк шагалляўскага мазаікі) піша:

„Гаворачы пра сябе, Марк Шагаль аднойчы сказаў, што творчасць ягоная наўсуперак таму, што агульна пра не думаюць, из вынік расейскай літаратуры, народных казак і жыдоўскіх паданняў. Затое Марк Шагаль сказаў: „кожны мастак не дзе народжаны. І хоць насыла ён можа паддцаць ўпрылікам іншых атмасфераў, пэўная аснова, пэўны відар ягонае месцы нараджэння захоўваецца ў ягонаі творчасці. Ісціты сілды раніх упрылікаў застаюцца, так сказаўшы, на почырку мастака”.

У сваіх „Запісках” (дакладнае бібліографіі, нажаль, тымчасам не удалося ўстанавіць) Марк Шагаль таксама пісаў:

„Рәсей я добра на бачыў. Бачыў толькі Петраград, Маскву, містэчка Лёзну ў Віцебску. Апошні зусім асабіўны краі, асабіўна места. Места, дзе дзясяткі, блізу сотні сінагогаў, мясціны крамкі, людзі. Якая-ж гэта Рәсей? Гэта толькі маё места, маё, якое я знайшоў”.

рычонасць беларускае гісторыі ў гістарычнасць беларускае нацыі. Пагляды Судзілоўскага не адностроўваюць пункту гледжання расейскай нацыяналістага ні ранейшага, ні сініяшняга.

Пагляды Судзілоўскага — гэта філізофія ідэяліста-сацыялістага, гуманістага, які свабоду чалавека ставіў панад усё. А ў пытаннях дзяржаўных уважаў, што народы Рәсей павінны жыць асобным дзяржавайным жыцьцем, а калі ў будучыні ўвойдуць у саюз з Рәсей, ці нікай іншай дзяржавай, дык толькі дабравольна. Гэткая супернацыянальная дзяржава магла быт стварыцца толькі насыла стады дзяржаве на іншай нацыянальнае апрычонасці.

Нажаль, пагляды Судзілоўскага ў сяняні застаюцца толькі тэорыяй. Даўгі пэрыяд — які казаў Судзілоўскі, — пэрыяд вялікае дубы, пэрыяд цэнтралізованага жорсткае ўлады ў Рәсей, якую гэтак жадаў бачыць разбуранай Судзілоўскі, прадаўжас існаваць і сяняні.

Рәсейская палітычная думка і па сініяшні дзень не дапушчалася стварэння нерасейскіх незалежных дзяржаваў на падбітых Рәсей тэрыторыях. Імперыя дубы, царя, які прадаваў у не адным сваім артыкуле Судзілоўскі, ператварылася ў дубину ў іншай форме, у дубину партыі, што верна служыць Рәсей.

Відавочна, гэтак званыя зъмены насыла роваліць 1917 году ў Рәсей для Судзілоўскага на быў зъменамі карэнімі, а быў толькі зъменамі фармальнymi. Зъмест застаўаўся той самы. Відаць дзеля гэтага Судзілоўскі й не вярнуўся ў Савецкі Саюз — Расейскую імперию, а прапагаваў заставацца вольным эмігрантам.

БАЛЬ ПРЭСЫ БЫЎ СУКЦЭСАМ

Для жанчын было некаторай рызыкай ладзіць першы Баль Прэсы. А патрэба ладжаніня імпрэзай на фоне беларускага друкаванага слова адчавалася даўно. Беларуская прэса ўсыцяж развязвавацца. Газета „Беларус”, дзякуючы выдатнаму падтрыманню грамадзтва, стала на мношыні грунт і здабыла высокое прызнанне. Таксама ў мададзеўны часопіс „Беларуская Моладзь” быў высака ацэнены грамадзтвам. Разам з ростам роднае прэсы, расцягнулася даўно. Беларуская

з прадуктамі, стравамі, поўнімі бажанікамі розных іншых рэчаў ехалі на наш баль — у Саўт Рывер. Нам залежала, каб хоць на танцавальным вечары ў нейтральным месцы ладжаным інштэрнай жаноцкай арганізацыі сустэрэнца із зънёмымі, з прыяцелямі з тых даўных часоў яшчэ з Бацькаўшчыны, пазней з лягеру ў Німеччыне. Спактацца, пагутарыць, бо ж вонрагі мы, а ўсе Беларусы, адзін народ з ростам роднае прэсы, расцягнім і мы — чытачы.

І зусім на часе з'явілася здаровая ініцыятыва: „Чаму-ж-бы нам,

беларускім жанчынам, на зладзіньне вічару на фоне газеты „Беларус”! Аўтарка гэтася пранавы сп-ні Вера Бартуль, віц-старшыня Беларускага Жаноцкага Згуртавання ў Нью-Ёрку. Ініцыятыва была падхопленая, і вось 12 кастрычніка сёлета з ростам роднае прэсы, расцягнім і мы — чытачы.

Дарамнімі аказаліся нашыя спадзіваны. Адзін Беларуска із Саўт Рыверу ў вясісьце свайго мужа ўшанавала нашу імпрэзу, і за гэта мы ёй застаёмся вельмі ўздзярчыны. Мне нікія хочацца верыць, што нааугул вартасны, ахвярны й рэлігійны нашыя суродзічы, свадобныя людзі аж на 100 прадзэнтаў прагаласавалі на прадстаўлены ім спісак, на якім стаяла: збайкавацца нашу вечарыну! А можа была прыдуманая іншая прычына, але гэта розніцы на робіць. Заўстася факт: ладжаны намі Баль Прэсы быў збайкававаны!

А аркестра грава прыгожа, славна адскакалі „Лявоніху”, прыходзіла ўсёведамленне таго, што мы вось тут прысутны — адна сям'я, рабім добрую справу, нашыя іншыя ішчырыя ў што толькі ад нас залежыць: калі захочам, зробім гэты баль сукцэсам. І экспронтам пачалася дружная акцыя, быццам тая беларуская талака. Так лёгка быў распраданыя білеты на мададзеную лятару, вялікі попыт быў на закускі з буфету, стала весела ўражасць. І толькі некаторым удалося

АБСТАВІНЫ, У ЯКІХ ПРАЦУЮЦЬ БЕЛАРУСКІЯ ПІСЬМЕНЬКІ

Бліжэй неазнамленым з абставінамі працы беларускіх пісъменьнікаў можа здавацца, што яны тое толькі й робяць, што пішуць літаратурныя творы. У запраўднасці далёка на гэтак. Хіба нікай іншай катэгорыі творчых працаўнікоў гэта не нагрувашчайна працай, нязвязанай з іхнай творчай дзейнасцю або звязанай з ёй адно пасрэднія, як беларускі пісъменнікі. Пра гэта даведаемся із справаў-здаўшчыні пісъменнікаў із асноўнай працай.

З гэтага на адзін месец выпадае роўна 750 выступленія ў пісъменьнікаў перад чытачамі, а за год 9.000 выступленія. Апрача гэтага, Віктар Дайліда інфармуе: „Толькі за сём месяц пісъменнікі выступленія пісъменьнікаў на працягу цэлага году: ад 15 ліпеня 1973 да 15 ліпеня 1974 году.

Гэтак па лініі культурнага шофства пісъменьнікаў над сялом на працягу году было праведзена 1974 выступленія. Апрача гэтага, у калгасах, саўгасах і сельскіх школах на працягу году адбыліся 144 канферэнцыі чытачоў з пісъменьнікамі. На працягу сёлетнага тýдня дзясяцчынікі пісъменьнікі зрабілі 208 выступленія. На 30-я ўгодкі з дні вызвалення Беларусі ад фашысцкіх захопнікаў адбылося калі дзясяткі з палавіну тысячы выступленія пісъменьнікаў.

Дык гэта лінія культурнага шофства пісъменьнікаў над сялом на працягу году было праведзена 1974 выступленія. Апрача гэтага, у калгасах, саўгасах і сельскіх школах на працягу году адбыліся 144 канферэнцыі чытачоў з пісъменьнікамі. На працягу сёлетнага тýдня дзясятчынікі пісъменьнікі зрабілі 208 выступленія. На 30-я ўгодкі з дні вызвалення Беларусі ад фашысцкіх захопнікаў адбылося калі дзясяткі з палавіну тысячы выступленія пісъменьнікаў.

Але існуюць яшчэ іншыя формы гэтай актыўнасці, што на маюць абеллютна іншага супольнага з літаратурнай дзейнасцю пісъменьнікаў.

Падобныя, як Іван Шамякін, выказали нараканы на згаданай канферэнцыі бібліятэкар пісъменьнікі Аляксей Зарыцкі, Алеся Бачыла й крытык Уладзімер Юравіч.

Але сустрэчы пісъменьнікаў з чытачамі — гэта ўсяго адна форма, у прынцыпіе карысная й пажаданая, грамадзкай і літаратурнай актыўнасці пісъменьнікаў. Горш тое, што падобныя сустрэчы маюць сваі заданыя не толькі й на гэтую працу — пісъменьнікі з чытачамі — гэта ўсяго адна форма, у прынцыпіе карысная й пажаданая, грамадзкай і літаратурнай актыўнасці пісъменьнікаў.

Але існуюць яшчэ іншыя формы гэтай актыўнасці, што на маюць абеллютна іншага супольнага з літаратурнай дзейнасцю пісъменьнікаў.

Падсумаваўшы ўсе прыведзеныя факты, аказваецца, што на працягу толькі аднаго году было праведзена штогод 13.900 пісъменьніцкіх выступленіяў.

Бяручы ўвагу на то, што ў Саюзе пісъменьнікаў Беларусі сяняні 300 пісъменьнікаў, на кожнага з іх прыпадала ў сярэднім больш за 46 выступленіяў на працягу аднаго году. Калі-ж дадаць да гэтага ў выхады дні, якія належацца пісъменьнікам, дык для адных толькі пісъменьнікам, дык для іншых сустрэчах, згаданых адно ў якасці прыкладаў, а значыцца на ўсіх, прыняло ў дзясле звыш 75 пісъменьнікаў.

Падсумаваўшы ўсе прыведзеныя факты, аказваецца, што на працягу толькі аднаго году было праведзена штогод 13.900 пісъменьніцкіх выступленіяў.

Бяручы ўвагу на то, што ў Саюзе пісъменьнікаў Беларусі сяняні 300 пісъменьнікаў, на кожнага з іх прыпадала ў сярэднім больш за 46 выступленіяў на працягу аднаго году. Калі-ж дадаць да гэтага ў выхады дні, якія належацца пісъменьнікам, дык для адных толькі пісъменьнікам, дык для іншых сустрэчах, згаданых адно ў якасці прыкладаў, а значыцца на ўсіх, прыняло ў дзясле звыш 75 пісъменьнікаў.

Але яшчэ іншыя формы гэтай актыўнасці, што на маюць абеллютна іншага супольнага з літаратурнай дзейнасцю пісъменьнікаў.

Але яшчэ іншыя формы гэтай актыўнасці, што на маюць абеллютна іншага супольнага з літаратурнай дзейнасцю пісъменьнікаў.

Але яшчэ іншыя формы гэтай актыўнасці, што на маюць абеллютна іншага супольнага з літаратурнай дзейнасцю пісъменьнікаў.

